

РУСЬКІ ПОСЛИ В АВСТРІЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ ТА ПИТАННЯ РУСЬКОЇ (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ

Б. М. Сокіл, канд. філол. наук, доцент
Львівський національний університет ім. І. Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
E-mail: sokil.bogdan@gmail.com

Коротко проаналізовано непросту мовну ситуацію, що склалася в багатонаціональній Австро-Угорській монархії. Подано проект мовного закону руських (українських) послів на засіданні Державної Ради у Відні 1909 року, яким намагалися врегулювати складні мовні суперечки в Австро-Угорщині. Описано мотиви руських (українських) послів щодо врегулювання мовного питання. З'ясовано погляди тодішнього центрального уряду на мовну проблему в державі. Показано небажання окремих депутатів Державної Ради справедливо врегулювати питання функціонування краєвих мов на території, де проживали різні народності. Установлено, що, незважаючи на вагомий мотиви руських (українських) послів, мовне питання в найвищому законодавчому органі держави так і не було вирішено.

Ключові слова: мова, народність, рівноправність мов, краєва мова, урядова мова.

Актуальність дослідження. Мова розвивається, збільшуючи свій лексичний запас, удосконалюючи граматичні, словотвірні та інші особливості. Однак важливим етапом є і її практичне застосування, використання в усіх сферах суспільного життя народу.

Аналіз останніх досліджень. Офіційно-діловий стиль руської (української) мови практично не був предметом прискіпливого дослідження істориків мови. Окремі аспекти функціонування руської мови порушено в статтях Б. Сокола, зокрема «Руська (українська) мова в галицькому крайовому сеймі» (2014), «Руська (українська) мова в цісарсько-королівському галицькому суді» (2014). «Руська (українська) мова на теренах Східної Галичини за часів Австро-Угорської імперії: законодавчий статус» (2015). «Українська мова в галицьких народних школах за часів Австро-Угорської монархії» (2016).

Мета статті – подати проект мовного закону, яким руські (українські) послы у Віденському парламенті намагалися справедливо врегулювати мовні стосунки на території Східної Галичини.

Завдання статті – проаналізувати погляди руських (українських) депутатів австрійського парламенту на мовну ситуацію в державі.

Об'єкт дослідження – українська мова.

Предмет дослідження – функціонування української мови на початку ХХ століття.

Методи дослідження – описовий.

Австрійська монархія не була національно- та мовно- одноцільною, тому не дивно, що протягом усього існування цієї держави практично постійно виникали суперечки на національному та мовному ґрунті. Як не дивно, але в монархії не було жодного офіційного закону, який би врегулював і узаконював права народностей та їхніх мов. Щоправда, центральний Австрійський уряд намагався вирішити ці проблеми, прийнявши 21 грудня 1867 року Конституцію, у статті 19 якої було зазначено, що держава визнає всі народи рівноправними й кожен із них має право плекати та розвивати свою народність і мову [1, с. XVIII].

Однак, незважаючи на Конституційну гарантію, мовне питання залишалося в Австро-Угорщині доволі актуальним. Воно часто виникало у вигляді різноманітних подань, звернень, внесень, а також на засіданнях Австрійського парламенту [2, с. 164–172].

Особливо актуальним мовне питання було для Східної Галичини, територію якої заселяли представники польської та руської (української) народностей. Етнічні поляки та ополячені українці, обіймаючи практично всі посади в урядах, судах та інших адміністративних органах у Східній Галичині, не покидали думки про відродження Польщі і прекрасно розуміли, що для поставленої мети їм слід різними способами заперечити самостійність руської (української) народності та руської (української) мови. Українці не могли миритися з такими поглядами іншої народності й намагалися відстоювати як свої політичні права на самостійне існування, так і права своєї мови. На відміну від польських урядників, які витіснили руську мову з усіх сфер публічного життя населення, українці хотіли лише одного – справедливого вирішення питання. Вони визнавали рівноправність двох краєвих мов на території Східної Галичини. У своїх зверненнях, петиціях, проектах мовних законів як до центрального уряду, так і до місцевих чиновників українці висловлювали справедливу засаду: у місцевостях, де переважають представники польської народності, краєвою мовою повинна бути польська мова, а в місцевостях із руським (українським) населення – руська (українська) мова. У цій площині й точилися запеклі суперечки на теренах Східної Галичини.

Не маючи жодної можливості врегулювати мовне питання в Галицькому Сеймі, оскільки більшість у ньому належала польським депутатам, представники українського населення Східної Галичини хотіли вирішити його на засіданнях Австрійського парламенту.

У черговий раз мовне питання було порушене на засіданні Австрійського парламенту наприкінці 1909 року. На ньому, як і на попередніх засіданнях, виникла проблема врегулювання національного питання в державі. Руські (українські) послы на засіданні Державної Ради у Відні знову порушили цю проблему. Посол Кость Левицький зауважив у своїй промові, що довголітній досвід показав цілковиту кризу політичного життя в Австрії. Продовжується національна боротьба між народами, що уповільнює або й робить неможливим соціальний, культурний та економічний поступ як окремих народностей, так і держави в цілому. Тому настає час полагодити міжнаціональні відносини у країні, і основним завданням є справедливе вирішення мовного питання. Вирішивши його, можна перейти й до розв'язання інших життєво необхідних справ Австрії

Такі національні справи, як німецько-чеська, польсько-руська, південнослов'янська щораз частіше виринають заново. Дотеперішній досвід показав, що їх можна вирішити не окремо до поодиноких народів, а лише спільним законом на підставі рівноправності всіх народів держави. Ця справа важлива не для окремих народів держави, а для всіх, отже, її легше буде полагодити, коли до цього візьмуться всі послы в парламенті.

Руські послы переконані, наголосив доповідач, що саме парламент повинен вирішити цю проблему, тому вони вносять термінове подання: «Має бути вибрана для цілої держави комісія державної реформи, щоби приготувити закон о народностях, котрий буде законом виконуючим до 19. артикулу основного закону з д. 21 грудня 1867 В.з.д ч.142 о загальних правах горожан» [3, с. 2].

Мотивуючи своє подання, К. Левицький апелює до звіту конституційної комісії, який комісія написала у вересні 1867 року і подала до проекту основного закону про загальні права громадян до статті 19. Там є таке пояснення: «В 19. артикулі висказано засаду рівноправності народів і краєвих язиків у школі, в уряді і в публичнім життю; але артикул сей не вдає ся в установлене постанов що-до виконання сей засади, бо закони і розпорядження що-до виконання законних постанов належить по части до законодавчої компетенції державного заступництва і краєвих соймів, а по части до адміністративних прав правительства, а з поодиноких королівств і країв відзивають ся в язиковій справі дуже ріжні бажаня і жаданя» [3, с. 1].

У визнанні рівноправності краєвих мов в урядах, наголошує К. Левицький, є усталена для державних органів загальна конституційна засада: надати краєвим

мовам однакових прав, у спілкуванні з окремими громадянами послуговуватися тією чи іншою краєвою мовою, а також видавати нею розпорядження. Однак немає пояснення для виконання статті 19. Основного закону, що призводить до суперечок між народностями. Свідченням цього є міністерське розпорядження від 5 червня 1869 року Ч. 2354, згідно з яким німецьку мову як урядову було замінено польською мовою, хоча руський (український) народ у Східній Галичині є в більшості.

Визнаючи рівноправність краєвих мов у публічному житті, держава зобов'язана дозволити громадянам під час публічних виступів послуговуватися рідною мовою. Однак ця загальна висловлена постанова не є достатньою й повинна бути якнайшвидше полагоджена законом, оскільки різними розпорядженнями та рішеннями її вирішити не вдається.

К. Левицький переконаний, що, виконавши обіцяну в Основнім законі рівноправність краєвих мов, значно зросте розвиток не тільки національних більшостей, але й національних меншин, оскільки кожна народність мусить мати свою національну школу і свою шкільну організацію, а також мати право користуватися своєю рідною мовою. Вирішувати і полагоджувати такі справи повинно загальнодержавне законодавство.

З усього сказаного – К. Левицький робить висновки: 1) унаслідок освіти національна свідомість дійшла вже і до найнижчих верств народу й не можна навіть думати про те, щоб один народ міг панувати над іншим; 2) незважаючи на конституційну заповідь рівноправності всім народам Австрії, теперішні національні стосунки в Австрії не задовольняють нікого; 3) у теперішнім нестерпним становищі, яке зупиняє культурний та економічний розвиток, треба навести порядок і встановити такий лад, який давав би всім народам держави можливість розвиватися по-своєму та жити в спокої з іншими народами [4, с. 2].

Далі слово взяв посол Євген Левицький, який теж наголосив, що парламент перебуває в критичному стані, а держава не є послідовною у своїх конституційних основах. Національне питання, яке викликає почуття ненависті і національної нетерпимості, і надалі залишається в Австрії актуальним.

Посол зауважив, що суть національного питання в Європі – це змагання до національного самовизначення й народної самоуправи. У цьому також полягає і зміст народного питання в Австрії. Аналізуючи національні змагання, політичну організацію Австрії, її Конституцію, доповідач пришов до висновку: державна організація Австрії облаштована за таким принципом, щоб зумисне зупинити різні народи держави в їхньому природному розвитку, а наслідком того національну боротьбу вводити в державний організм як невиліковну хворобу.

Євген Левицький дає оцінку від найнижчого ступеня державної організації – громади. Громада в політичному сенсі організована так, що національна меншість віддана на поталу національній більшості і то не тільки на адміністративному полі, але й на культурному. Однак важливішим є подальший поділ, вищий ступінь організації, тобто поділ на краї. Неймовірно, що донині збережено таку назву, як австрійські «історичні краї». Ті краї так облаштовано, що, з одного боку, окремі народи поділені на частини, а – з другого – цілі народи штучно зведені до ряду національних меншостей. Є. Левицький переконаний, що доки будуть існувати ті «історичні краї», доти будуть скарги на національні утиски. Таким чином зорганізовано державну організацію, аби навмисне створити національні меншини та національні більшості.

З цього факту посол робить висновок, що національне питання в Австрії є, властиво, питанням про державний лад. Поки існує головне джерело проблеми, доки є Конституція, що не відповідає національній структурі держави, доти існуватиме боротьба, у якій народи держави намагаються побороти один одного, замість того, щоб скерувати свої сили на працю для покращення власного добробуту та культури.

Є. Левицький переконаний, що досягнути національне примирення не вдається, якщо будуть полагоджені національні питання лише окремих австрійських

народів, а необхідно провести реформу державної організації. Це триватиме доволі довго, а зараз, коли чіткість політичної думки затемнює національна ненависть і бажання одного народу панувати над іншим, не залишається нічого іншого, як полагоджувати окремі питання з цілого комплексу національної проблеми. До таких проблем і належить мовне питання. Отже, кожен народ повинен мати у своїй національній області свою урядову мову.

Давши стислу оцінку політичному устрою держави, Є. Левицький зачитав проект мовного внесення: «Взивається урядовою владою, щоб запропонувати як найшвидше палаті послів проект мовного закону, котрим була би упорядкована мовна справа на цій території держави, значить у всіх так званих королівствах і краях, репрезентованих в раді державній».

Тому унормуванню мовних справ належить покласти такі основні принципи:

1. Ціла територія держави (Staatsgebiet) ділиться на поодинокі території мовних народів (Sprachgebiete) на основі етнографічного розміщення поодиноких народів

2. Рівночасно з поділом державної території на мовні території на мовні території має бути в межах поодиноких народів (Sprachgrenzen) переведена відповідна зміна округів судових і політичних та меж цих округів прирівнені до меж мовних.

3. Мовою внутрішнього урядування властей адміністративних і судових має бути мова дотичної мовної області. В урядуванні зовнішнім, з партіями, належить усі так звані «мови в краї» (landesübliche Sprachen) допустити до уживання в урядах та трактувати їх як рівноправні. Зокрема має уважатися за «landesübliche Sprache» в дотичній повіті та мова, котрою живає більше чим 10 проц. населення повіту.

4. Столичні міста таких країв, що обнімають більше мовних областей, належить уважати за області мовно-мішані, і тому унормування мовних прав в таких областях має наступити в окремих, спеціальних постановках.

5. Закон обнімає всі уряди першої і другої інстанції. Уряди другої інстанції, котрі обнімають більше областей мовних, мають у своїх чинностях уживати ті мови, котра є відповідно до висше поданих постанов, мовою урядовою дотичного округу.

6. До переведення повислого закону має бути установлений для цілої території державної тримісячний реченець» [5, с. 1].

Євген Левицький зауважує, що від початку 1900 року на кожній сесії уряд вносив мовні подання, але вони стосувалися лише Чехії. Таке урядове бачення є помилковим, оскільки не можна національну справу полагоджувати для окремих народів. Врегулювання мовної справи обмежується лише вирішенням мовних суперечок між чехами та німцями. Парламент не повинен полагоджувати суперечки не між цими двома народностями, а розглянути і прийняти мовний закон для всієї держави.

При такому підході в Австрійській державі вже давно було б урегульовано мовне питання, оскільки представники різних народностей, вирішуючи його, повинні були зробити один одному певні поступки і не почувалися ображеними [6, с. 2].

Заслужують на увагу погляди Є. Левицького на законне унормування мовного питання в Австрії.

Посол аналізує ситуацію, що панує на полі мовних прав у державі, і подає ті мовні розпорядження, які були видані щодо мови і які є обов'язковими до виконання.

Беручи до уваги всі мовні розпорядження виконавчого органу влади, Є. Левицький робить висновок, що ті власті, які їх видавали, не мали чіткого розуміння щодо основних принципів мовного права.

Міністерськими розпорядженнями втворено три категорії, три роди мов щодо їх юридичного призначення – «мови урядові» (Amtssprache), «мови краєві» («Landessprachen») і «мови, в краї вживані» («landesübliche Sprachen»).

Першу категорію становлять урядові мови – це найбільш привілейовані: німецька мова, польська мова, запроваджена в Галичині розпорядженням 1869 року, італійська мова, а також кроатська мова.

Не заперечуючи проти того, що ці чотири мови були введені як урядові, посол висловив здивування, що інші «рівноправні» мови ще не досягли цього становища. Більше того, цілком зрозуміло, коли німецька мова є урядовою в німецьких краях, італійська – в італійських, кроатська чи то сербсько-кроатська в Долматії, але зовсім не логічно виглядає запровадження польської мови як урядової в цілій Галичині. Такий вчинок є очевидним нехтуванням принципу рівноправності і «потопанням» прав руського населення.

Другу і третю категорію становлять «мови краєві» та «мови, уживані в краю». Однак, зауважує Євген Левицький, навіть найкращий австрійський юрист не зможе пояснити, що є підставою такого поділу на два роди мов і якими категоріями послуговуватися, аби ту чи іншу мову в краю вважати за «Landessprache» чи за «landesübliche Sprachen».

Щодо цих двох категорій мов в Галичині запанувала в законодавстві справжня плутанина.

Зокрема, у Йосифинській цивільній процедурі («Allgem. Gerichtsordnung») від 1 травня 1781 року записано в §. 13 щодо вживання мов у судах: «обі процесові сторони як і їх адвокати мають уживати в своїх промовах мови уживаної в краю («landesübliche Sprachen»). А вже в §. 119 того зібрання особливих правових норм і правил сказано: «Книги купців (торговельні) мають творити половину доказу, коли відповідають ось-яким вимогам: е) Книга має бути ведена в мові німецькій, італійській, французькій або в мові уживній краєвій (übliche landessprache)». Отже, уже той самий закон знає вже дві номенклатури для мов: «landes übliche Sprache» і «übliche landessprache».

Євген Левицький наводить у приклад інше судове зібрання норм та правил того часу – так звану західногалицьку «Westgalizische Gerichtsordnung», зауваживши, що постанови обох цих нормативних збірників, західногалицького та загального, є однаковими, однак із деякими відмінностями. Параграф 14. про мову в суді звучить: «Обі сторони як і їх правні заступники мають уживати в своїх промовах мови уживаної в краю при суді («einer im Lande bei Gericht üblichen Sprache»). Отже, окрім двох визначень «landesübliche Sprache» і «übliche landessprache», тут є ще одне: «die im Lande bei Gericht üblichen Sprache».

І це ще не все, якщо простежити область мовного австрійського законодавства.

Патент від 9 серпня 1854 року про поступування в некримінальних справах твердить у §. 4. «Письменні подання мусять бути виготовлені в одній з мов уживаних при суді («der bei Gericht üblichen Sprachen») – а впорчім мають бути що-до загальних условин відповідати вимогам цивільної процедури».

Отже, знову інша назва.

У законі про карне поступування від 1873 року в §. 100 стоїть питання про вживання мови перед судом, що слідує: «Письма, які зладжені є в мові невживаній в суді («nicht gerichtsblichen Sprache»), має слідчий суддя казати перекладати через заприсяженого перекладача. А знову §. 163. того ж закону каже: «Якщо свідок не знає мови судової («Gerichtssprache») – в такому випадку слід тільки тоді перевести його переслухання без перекладача, коли слідчий суддя і протоколянт розуміють достоту його мову». Укінці § 168 записано: «Якщо обжалований не знає мови судової («Gerichtssprache»), то тоді належить взяти постанови §§ 163 и 164».

Знову нові назви: «nicht gerichtsblichen Sprache» та «Gerichtssprache».

Євген Левицький каже, що ті, хто переписував рішення Кромерижського сейму, не змогли дати ради з двома назвами мов: «Landessprache» чи «landesübliche Sprachen» і вирішили так: у другому абзаці параграфа вжили «landesübliche Sprachen», а в третьому – термін Landessprache».

Однак, продовжує посол, усе-таки є різниця між «landesübliche Sprachen» та «Landessprache», про що свідчать позиції як найвищого суду, так і Державного трибуналу. Проте ці органи не можуть пояснити, за яких умов мову слід вважати за «landesübliche Sprachen», а за яких – «Landessprache».

На підтвердження своїх слів посол наводить два рішення Державного трибуналу. У першому від 9 липня 1824 року Ч. 2022 записано, що якусь мову має за мову, вживану в краю, має означитися від випадку до випадку після власної оцінки. Тобто, Державний трибунал, якщо захоче, щоб якась мова була «Landessprache», то так і робить. Були випадки, коли якоюсь мовою говорило 3–4 %, але її визнавали за вживану в краю («landesüblich»).

Влада повинна була вийти із витвореної нею плутанини й вирішити, коли слід вживати «Landessprache», а коли – «landesübliche Sprachen».

У тій справі Державний трибунал у своїм рішенні 12 липня 1880 року оголосив: «Мова красава є ся, якою говорить ся не на якійсь малій області, але в цілій краю».

Однак цей погляд є помилковим, оскільки є мови, визнані за краєві, але не вживані в цілій області дотичних країв, як румунська мова на Буковині.

Отже, створено поняття і номенклатуру, які не є усталені. Це сталося з метою наділити окремі мови винятковими управліннями.

Отже, підсумовує Євген Левицький, плутанина в мовних законах якраз і є свідченням необхідності унормування цього питання законодавчою дорогою в парламенті.

Однак відсутність результатів в унормуванні виконавчою владою мовних прав виявляється ще й на територіальному обмеженні окремих мов. Виконавча влада вноرمувала мовні права та, з одного боку, не хотіла цим врегулюванням деяким народам обмежити права, тобто не порушувати їхнього стану посідання, а – з другого – щодо інших народів – застосовано спеціальну мірку – їх розділено на області прав «privilegia bona» і «privilegia odiosa». Отож маємо краї, у яких виконавча влада щодо простору, на якому дотичні мови мають мати доступ до урядів, увела мовні області («Sprachgebiete»), а з другого боку, є краї, у яких проживають мішані національності, але в тих сторонах мовних областей не запроваджено, а мова, уживана тільки в частині краю, користується мовними правами на цілій території. Наприклад, у Галичині створено розпорядженнями 1860 і 1869 років дві області мовні – область чисто польську в західній частині краю, яка складається з чотирьох округів, і мішану польсько-руську область.

Цей поділ не відповідає дійсному розміщенню обох народностей у краю [7, с. 2].

Є. Левицький звернув увагу на мовні права народів, покласифікувавши їх на окремі категорії.

На першому місці перебувають привілейовані мови. Їх є чотири, а інші мусять задовольнитися підрядною (допоміжною) роллю і вважаються мовами другого класу. Власне ті мови служать винятково для стосунків урядів із громадянами в так званому внутрішньому урядуванні. Однак і в тому напрямку немає рівних прав, і виконавча влада покласифікувала ті мови на різні більше або менше рівноправні категорії.

На другому місці перебувають мовні права словінців у Країні. Для тих, які розуміють тільки по-словінськи, запроваджено таку саму «можність» розпорядженням Міністерства від 15 березня 1852 Ч. 865.

Третє місце посідають поляки і чехи в Шлеську, а потім уже русини та інші народи, мова котрих у зовнішньому урядуванні визнана, але для них, по-перше, запроваджено мовні області, а по-друге, тих мовних постанов дотримуються не всі уряди.

Найбільше упослідженими є руська (українська) та румунська мова на Буковині. Важливим у цій справі є розпорядження міністерства від 17 серпня 1864 року Ч. 7017, яким руську (українську) та румунську мови допущено до зовнішнього урядування, однак із двома обмеженнями. По-перше, обидві мови допускаються тільки у спілкуванні з особами, які іншої мови не розуміють. Якщо особа розмовляє по-руськи (по-українськи), тоді її можуть запитати, чи розуміє вона по-румунськи або по-польськи. І лише після того, як особа розуміє тільки по-руськи (по-українськи), з нею можуть спілкуватися руською (українською) мовою. Та й цього виконавчій владі було забагато, і вона зроби все, щоб із того обмеженого права – ще

й зробити «акт ласки». Коли хтось розмовляє румунською чи руською (українською) мовою, то з ним слід урядувати їхньою мовою, але тільки за бажання урядовця. Отже, тут іде мова не про область права, а про «область ласки».

Так виглядає це рівноправ'я. Саме ті обставини є і доказом і підставою врегулювання мовних прав у цілій державі.

Противники прийняття одноцільного мовного закону для держави висловлювали такі аргументи: 1) рада державна не є в тій справі компетентна; 2) у тій області існує така різнорідність, що цього питання не можна розв'язати дорогою одноцільних постанов.

Є. Левицький заперечує такий підхід до вирішення мовної проблеми, зауважуючи, що руські (українські) послі опираються на двох постановах закону, а саме: на постановах §. 11 букви **l** і **m** і § 1 основного закону про права громадян. У §. 11 буква **l** сказано, що до компетенції Державної Ради належить «законодавство про організацію судів та властей адміністрацій них». Не підлягає сумніву, що врегулювати право вживання мови в державних властях, судах та адміністративних урядах належить згідно з §. 11 букви **l** до компетенції Державної Ради, оскільки ця справа входить також до питання організації судів та урядів.

Що стосується другого аргументу, то § 111 буква **m** каже: «До компетенції державної ради належать закони, які мають бути видані як закони виконуючі (спеціальні) для законів основних про загальні права горожан, про державний трибунал та про владу виконавчу урядів і судів, і там є покликані».

Отже, після цих постанов належить також законне унормування мовних прав до компетенції Державної Ради. Однак противники врегулювання мовної проблеми в Державній Раді стверджують, що: «В законі §.11 буква **m** сказано, що виконуючі закони мають при дотичних постановах законів основних виразно бути покликані, а при артикулі XIX нема згадано, що має вийти до него ще й спеціальний, виконуючий закон, про те, значить, й видане законів язових тай загалом законів національних не належить до компетенції ради державної».

Ця аргументація автономістів є безпідставною, адже і до статті 19. Основного закону про загальні права громадян також видані спеціальні, обов'язкові для виконання, закони – хоча їх видання при статті 16 та 19 не було оголошено.

Є. Левицький відкинув і аргумент про неможливість прийняття одноцільного закону через велику різнорідність стосунків на мовному полі.

Звичайно, зауважує він, коли, окрім трьох видів мов, ще витворили «eine Amtssprache», «eine landessprache», «eine bei Gerichtübliche Sprache», «eine Gerichtssprache» тощо, то серед такої плутанини годі говорити про спільне мовне врегулювання питання. Однак, якщо ту мовну плутанину відкинути, а за основну ідею взяти дійсний стан справ, тобто сам предмет, то можна буде зрозуміти, що основним моментом є винятково лише різниця між більшістю та меншістю, адже навіть у найбільш змішаних щодо національностей краях є більшість та меншість. Отже, саме на цій основі мусить наступити врегулювання мовного питання в державі. Не обставина, що десь розмовляють по-німецьки, десь по-руськи (по-українськи) чи по-словенськи має бути вирішальною, а питання, якою мовою розмовляє більшість чи меншість, мусить бути вирішальним. Зовсім по-іншому виглядає це в Галичині, де поляки на сході краю становлять меншість, однак цю меншість зроблено законно, а швидше протизаконно, більшістю.

При вирішенні цього питання треба звернути увагу на ще один момент, а саме: між нацією як цілістю та між правами одиниці – громадянина з огляду на його національність. З права нації як цілості як суспільної одиниці слідує, що урядовою мовою на території, де проживає певна нація, має бути мова цієї нації чи національної більшості. Отже, там, де живуть компактно поляки, має бути урядовою польська мова, а де русини – руська (українська) мова.

Зовсім по-іншому слід вирішувати мовне питання щодо окремого індивіда з огляду на його національність. Тут повинно брати до уваги індивідуальне

громадянське право, що кожному має прислужувати законна можливість домагатися свого права в уряді та суді своєю матірною мовою. Коли цей принцип у парламенті прийняти за вирішальний, то мусив би кожен німець, поляк чи русин (українець) мати право всюди на цілій державі доходити своїх прав рідною мовою, що насправді є неможливим, оскільки в Австрії є аж вісім різних національностей та відповідно мов. Є. Левицький пропонує встановити відсоткову межу. Поданий ним законопроект визначає 10 %, оскільки внескодавець вважає, що слід намагатися, щоб примусове вживання в судах та урядах чужої мови стосувалося якнайменшої кількості осіб.

Отже, робить висновок посол, наша пропозиція ґрунтується на основах, закладених у §. 3 проекту закону Кромержиського конституційного сейму, де сказано, що ціла державна територія має бути поділена в національних межах на округи, а урядовою мовою округу має бути мова більшості населення.

До речі, відсоткове обмеження щодо зовнішнього урядування урядів та судів з особами намагався становити у своїй пропозиції 8 лютого 1886 року німецький посол Шарцмід, заклавши 15 %, а також у 1900 році чеський посол Керхт, який пропонував установити 20 % обмеження. Отже, пропозиція руських (українських) послів була найбільш прийнятною, оскільки встановлення меж давало можливість кожній особі вирішувати свої справи в урядах та судах рідною мовою.

Ще одне актуальне питання унормування мовних прав – це питання мови щодо спілкування з найвищими інстанціями та щодо внутрішнього управління в урядах цих інстанцій. З погляду статті 19. повинні бути рівні всі мови, так, що центральні власті у Відні мали би урядувати всіма мовами та всіма мовами спілкуватися з урядами П. інстанції. На думку Є. Левицького, запровадження такої рівноправності було б в австрійській державі неможливим, а на практиці не мало б корисних наслідків. Скаржаться німці, котрі є найчисленнішим народом в Австрії і мова котрих є найбільш поширена, але найкраще їх позицію показують слова Гогенварта, котрий сказав під час мовних дебатів на засіданні Державної Ради палати 24 січня 1884 року таке: «Не можна німецькій мові зробити красшої прислуги, як через те, коли не жадаєть ся законного узнання німецької мови як мови урядової для посередництва, намагаючись виробити їй штучно те становище в державі, яке вона вже має і силою природного розвитку».

Є. Левицький усвідомлював, що законопроект руських (українських) послів не буде прийнятий пункт за пунктом, відповідно до того, як він внесений. Оскільки вирішувати в такій справі мусять компроміси поміж окремими партіями, а при компромісах щось втрачається, то руські (українські) послі вважали за необхідне тільки дати поштовх до унормування мовної справи, до згідного розв'язання національного питання в державі.

Коли сьогодні хтось хоче знищити інший народ та цілком витіснити з його прадідівської землі, то цьому ніколи не здійснитися, а з огляду на цей факт розумніше поставити поміж окремими народами, щоб кожен із них міг вільно розвиватися, ніж вести боротьбу [8, с. 2–3].

Підтримав внесення руських послів і С. Дністрянський, наголосивши на тому, що національне питання є найважливішим у державі, а тому його повинна вирішувати Державна Рада, а не уряд. Проаналізувавши подані на засідання Парламенту подання (а їх було п'ять), С. Дністрянський прийшов до висновку, що у вирішенні мовного питання в державі зацікавлені практично всі депутати, окрім польських, як і боялися вирішення національного питання на основі рівноправності, оскільки могли багато втратити зі стану свого теперішнього посідання.

Уряд щодо розв'язання національного питання притримувався іншої думки, а саме: Австрія не потребує національного питання, отже, його і немає. На думку уряду, в Австрії є лише дві нації, яким уряд може передати всю владу в державі – поляки в Галичині, де мають повну автономію, і німці в усіх інших краях та королівствах, заступлених у Державній Раді.

Австрійські урядники «забули», що в державі проживає великий слов'янський народ – руський (український), який має таке саме право на існування, як і інші народи, і який після росіян є найбільшим поміж слов'янами, оскільки нараховує 35 мільйонів, а в Галичині – половину краю. І саме той народ центральний уряд віддав на поталу полякам.

С. Дністрянський наголошує, що підставу для основних національних прав громадян дає стаття 19. Основного закону. Однак уряд має три варіанти трактування цього питання: він або мовчить про існування тієї статті, або намагається подати авторитарне міністерське пояснення відповідно до своєї політики, або врешті приступає до виконання тієї постанови, але тільки в області німецько-чеської мовної суперечки. Однак таке розв'язання невідповідне, оскільки і поза Чехією існує Австрійська держава, та й, окрім чехів і німців, є інші народи, що борються за рівноправність. Австрійська історія від 1848 року доводить, що національні права народів є сильнішими, аніж методи австрійського уряду. Тому уряд повинен брати до уваги, що він є урядом всієї держави, а не лише Чехії.

Доповідач наголосив, що руські (українські) послы хочуть лише виконання постанов XIX артикулу основних законів для всіх народів, заступлених в Австрійським парламенті.

Оцінюючи значення статті 19 Основного закону з юридичного аспекту, маємо велику кількість суперечливих поглядів. Причина цих суперечностей у тому, що стаття 19 Основного закону торкається найважливіших національних відносин, на які опирається влада і панування в державі. Тут на перший план виступає не лише відмінність між централізмом та федералізмом, а й між, так званими, історичними та етнічними народностями, між національною більшістю та національними меншинами.

Після оголошення грудневої Конституції 1867 року так звані історичні народності Австрії здобули великий вплив на хід державних справ. А надалі стаття 19 Основного закону, опираючись на етнічні підстави, гарантувала територіальну рівноправність всіх народностей – і обернулася в практичному застосуванні на протилежне. Замість рівноправності всіх народностей закон спричинив перевагу історичних народностей над етнічними і залежність других від сваволі перших.

Але для такої переміни знайшли виправдання, покликаючись на незрозуміле, нечітке, а навіть на неправильне формулювання артикулу XIX [9, с. 1–2].

Найважливішу частину прав народності становлять мовні права. Після артикулу XIX мовні права є обмежені тим, що обіймають тільки мови, уживані в краю. У цих межах панує засада рівноправності всіх народів щодо мов у школі, в урядах та в публічному житті.

Але й проти слова «рівноправність» зауважують, що це вислів невипраданій. Практично справу рівноправності слід брати так: якщо німцям чи полякам признано німецьку чи польську мову у внутрішньому урядуванні, то так само чехи, словінці чи русини (українці) тощо мають право вимагати, щоб у межах «мови, уживаної в краї» визнати також їхню рідну мову у внутрішньому урядуванні. Слово «рівноправність» як юридичний термін слід розуміти не лише як визнання рівноправності, але й як обсяг тої рівноправності [10, с. 1–2].

Незважаючи на переконливі аргументи руських (українських) послів на засідання Державної Ради, а також на підтримку представників інших народностей, мовна проблема в державі так і не була вирішена. Частина депутатів найвищого законодавчого органу, зокрема поляки та чехи, не підтримала цього подання.

RUS AMBASSADORS IN THE AUSTRIAN PARLIAMENT AND ISSUE OF THE RUS (UKRAINIAN) LANGUAGE

B. M. Sokil, PhD in Philology, associate professor
Lviv Ivan Franko National University
1 Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: sokil.bogdan@gmail.com

The complicated linguistic situation in the multinational Austrian-Hungarian monarchy is briefly analyzed. The project of language law by Rus (Ukrainian) ambassadors at a meeting of the State Council in Vienna in 1909 with the help of which they tried to solve complex language disputes in Austria-Hungary is presented. The motives of Rus (Ukrainian) ambassadors to resolve the language issue are described. The views of the then central government onto the language problem in the country are cleared. The reluctance of some deputies of the State Council to fair solve the issue of local languages functioning on the territory inhabited by different nationalities is shown. It is revealed that the language question in the highest legislative body of the state was not solved despite the good motives of Rus (Ukrainian) ambassadors.

Key words: language, nationality, equality of languages, local language, government language.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руский Правотарь Домовый або кождому доступне пояснене въ який спосіб кождый при грамотахъ правныхъ всякого рода самъ заступатись и потрібни письма якъ поданя, просьбы и т.и. и т.и. безъ помочи адвоката зо повною силою правною спорядити може // Уложили Василь Лукичъ и Юлианъ Семигоновскій, Львів. – 1885. – С. XVIII.
2. Сокіл Б. Мовні подання депутатів австрійського парламенту / Б. Сокіл // *Spheres of culture*. – Lublin, 2016. – Vol. 9. – P. 164–172.
3. Національне питане в Австрії // Промова пос., д-ра Костя Левицького виголошена на засіданню австрійського парламенту з дня 24.падолиста 1909 // Діло. – 27 падолиста 1909. – Ч. 263. – С. 1–2.
4. Національне питане в Австрії //Промова пос., д-ра Костя Левицького виголошена на засіданню австрійського парламенту з дня 24.падолиста 1909 // Діло 29 падолиста 1909. – Ч. 264. – С. 1–2.
5. Розв'язка языкової квестії (промова посла д-ра Евгена Левицького виголошена на засіданню державної ради дня 24. падолиста 1909 р.) // Діло. – 2 грудня 1909. – Ч 267. – С. 1.
6. Розв'язка языкової квестії (промова посла д-ра Евгена Левицького виголошена на засіданню державної ради дня 24.падолиста 1909 р.) // Діло 3 грудня 1909. – Ч 268. – С. 2.
7. Розв'язка языкової квестії (промова посла д-ра Евгена Левицького виголошена на засіданню державної ради дня 24. падолиста 1909 р.) // Діло. – 6 грудня 1909. – Ч 269. – С. 2.
8. Розв'язка языкової квестії (промова посла д-ра Евгена Левицького виголошена на засіданню державної ради дня 24.падолиста 1909 р.) // Діло. – 7 грудня 1909. – Ч 270. – С. 2– .
9. Право народности (промова посла д-ра Станіслава Дністрянського в державній раді з 25.падолиста 1909. при дебаті про національне питаня) // Діло. – 10 січня 1910. – Ч. 6. – С. 1–2.
10. Право народности (промова посла д-ра Станіслава Дністрянського в державній раді з 25.падолиста 1909. при дебаті про національне питаня) // Діло. – 11 січня 1910. – Ч. 7. – С. 1–2.

REFERENCES

1. Lukich Vasyi, Semyhonovskiy Yulian. [Ruskiy Pravotar Domovyi abo kozhdomu dostupne poiasnenia v yakoyi sposob kozhdyi pry hramotakh pravnykh vsiakoho roda sam zastupatys I potrebnii pysma yak podania, prosby i t.i. I t.i. bez pomochi advocate zo povnoiu syloiu pravnoiu sporadyty mozhe]. Lviv, 1885, pp. 181.
2. Sokil B. Language representation of deputies of the Austrian Parliament [Movni podannia deputativ avstriiskoho parlamentu]. *Spheres of culture*, Lublin, 2014, vol. 9, pp. 164–172.
3. National Issues in Austria. *Speech of the Ambassador Dr. Konstantin Levitsky at the Austrian Parliament Meeting on November 24, 1909*. Dilo, November 27, 1909, part 263, pp. 1-2.
4. National Issues in Austria. *Speech of Ambassador Dr. Konstantin Levitsky at the Austrian Parliament Meeting on November 24, 1909*. Dilo, November 27, 1909, part. 264, pp. 1-2.
5. Solution of the Language Quest. *Speech of Ambassador Dr. Eugene Levitsky at the Meeting of the State Council on November 24, 1909*. Dilo, December 24, 1909, part 267, p. 1.
6. Solution of the Language Quest. *Speech of Ambassador Dr. Eugene Levitsky at the Meeting of the State Council on November 24, 1909*. Dilo, December 3, 1909, part 268, p. 2.
7. Solution of the Language Quest. *Speech of Ambassador Dr. Eugene Levitsky at the Meeting of the State Council on November 24, 1909*. Dilo, December 6, 1909, part 269, p. 2.
8. Solution of the Language Quest. *Speech of Ambassador Dr. Eugene Levitsky at the Meeting of the State Council on November 24, 1909*. Dilo, December 7, 1909, part 270, pp. 2–3.
9. The Right for National Roots *Speech of Ambassador Dr Stanislav Dnistrianskyi at the State Council on November 25, 1909 at the debate about national affairs*. Dilo, January 10, 1910, part 6, pp. 1-2.
10. The Right for National Roots *Speech of Ambassador Dr Stanislav Dnistrianskyi at the State Council on November 25, 1909 at the debate about national affairs*. Dilo, January 11, 1910, part 7, pp. 1-2.

Надійшла до редакції 22 серпня 2016 р.